

บทที่ 4

อัตลักษณ์ของท้องถิ่นและการอนุรักษ์พิธีกรรมท้องถิ่นอันเนื่องมาจากศาลเจ้าจีน

จังหวัดตรังถือว่าเป็นจังหวัดที่มีเศรษฐกิจอยู่ในขั้นดีมากจังหวัดหนึ่งของภาคใต้ เนื่องจากมีสถานที่ท่องเที่ยว อาหาร และประเพณีท้องถิ่นหลากหลาย ดังคำขวัญท่องเที่ยวที่ว่า “เมืองพระยา รัชฎา ชาวประชาใจกว้าง หมูย่างรสเลิศ ถิ่นกำเนิดยางพารา เด่นสง่าดอกศรีตรัง ปะการังใต้ทะเล เสน่ห์หาดทรายงาม น้ำตกสวยตระการตา” และเทศกาลที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทุกสารทิศ ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ เทศกาลถือศีลกินเจ และเทศกาลทิ้งกระจาด นักท่องเที่ยวต่างให้ความสำคัญในการมาชมพิธีกรรมในเทศกาลนี้ พิธีกรรมที่ปรากฏในเทศกาลต่าง ๆ ของศาลเจ้า แสดงให้เห็นถึงการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองผ่านการฟื้นฟูพิธีกรรมและเทศกาลมากขึ้น

อัตลักษณ์ของท้องถิ่น

ชาวจีนถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขนาดใหญ่และมีความสำคัญมากในจังหวัดตรัง ชาวจีนได้รับการสนับสนุนให้อพยพเข้ามาเพื่อตอบสนองความต้องการด้านแรงงานในการส่งออก การพาณิชย์ ในระยะเริ่มแรกของการอพยพเข้ามา อัตราการผสมผสานกลมกลืนทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวจีนและชาวไทยท้องถิ่นอยู่ในระดับสูง เป็นผลให้พรมแดนด้านประชากรของชุมชนที่สืบเชื้อสายมาจากชาวจีนอพยพ ไม่สามารถที่จะกำหนดได้อย่างชัดเจน จึงถือเอาความแตกต่างที่เห็นได้ชัดทางวิถีการดำรงชีวิตเป็นเครื่องกำหนด ชาวจีนได้พัฒนาชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมท่ามกลางชาวไทยซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ของจังหวัดตรัง ชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในจังหวัดตรังได้สวมบทบาทต่าง ๆ ตั้งแต่คนต่างถิ่นจนกลายเป็นผู้มีถิ่นที่อยู่ถาวร และเมื่อได้ตั้งถิ่นฐานแล้ว การถูกดึงเข้าไปมีส่วนร่วมชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ พิธีกรรม จริยธรรมของชุมชน ก็จะค่อย ๆ กลับคืนไปสู่ลักษณะทางเผ่าพันธุ์ การเข้าไปมีส่วนร่วมในเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน ถือได้ว่าเป็นการแสดงออกของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวจีน และด้วยการที่ชาวจีนมีภาษาและจารีตประเพณีที่แตกต่างจากชาวไทย จึงตั้งชุมชนของตนเองขึ้น และมีการปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีภายในกลุ่มทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรมตัวเองขึ้นมา

ในขณะเดียวกัน ก็ไม่อาจจะกล่าวได้ว่าความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในกลุ่มชาวจีน จะเป็นตัวกำหนดเบื้องต้นที่จะก่อให้เกิดการแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ หรือมีการขยายกลุ่มเพิ่มขึ้น เพราะจากหลักฐานที่มีอยู่ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีนที่มีองค์กรทางเศรษฐกิจในระดับง่าย ๆ ที่มีอยู่ในบริเวณนิเวศวิทยาที่ต่างกันอย่างหนึ่ง ก็สามารถที่จะดำรงความเป็นเอกภาพทางวัฒนธรรมไว้ได้ตลอดระยะเวลายาวนาน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดตรังได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง นั่นคือ กลุ่มชนชาวจีนได้รักษาลักษณะความแตกต่างของตนไว้ได้ และดูเหมือนปรากฏการณ์นี้ยังได้รับการเน้นความสำคัญมากขึ้น

ในบรรดาอัตลักษณ์ท้องถิ่น รูปลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี เทศกาล ที่ปรากฏให้เห็น ถือได้ว่าเป็นผลของการปรับตัวทางนิเวศวิทยาของท้องถิ่นต่อสภาพแวดล้อมภายนอก อย่างเช่น ในเรื่องของอาหารการกิน เรื่องรูปลักษณ์ของบ้านเรือน เรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ชนกลุ่มหนึ่ง อาจใช้อาณาเขตในการกำหนดอัตลักษณ์ ไม่เพียงแต่จะมีบรรพบุรุษและวัฒนธรรมร่วมกันเท่านั้น แต่ยังสามารถนำเอาลักษณะเฉพาะของสิ่งของต่าง ๆ ดังกล่าวไปบูรณาการเข้ากับความคิดเกี่ยวกับ ประชาคมอีกด้วย อัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่พบแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. อัตลักษณ์ความเป็นจีน

อัตลักษณ์ความเป็นจีน คือ สิ่งที่บ่งบอกความหมายของการเป็นจีน ตั้งแต่เกิดถึงตาย ซึ่งเริ่มจากการเชื่อคำสอนขององค์ศักดิ์สิทธิ์ การไม่ลบหลู่คุณแผ่นดินในองค์ศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้า การเชื่อว่าองค์ศักดิ์สิทธิ์มีจริงและสามารถช่วยให้ตนเองพ้นทุกข์หรือสำเร็จในสิ่งที่บนบานได้ กับทั้งเชื่อว่าเมื่อทำความดีแล้ว สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะปกป้องคุ้มครอง และช่วยให้ทำสิ่งใดสำเร็จ เมื่อตายไปแล้วก็สามารถไปเกิดในที่ดี ๆ ได้

ความเชื่อในเรื่ององค์ศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้า ซึ่งเป็นลักษณะของการผสมผสานระหว่าง ความเชื่อของศาสนาพุทธและลัทธิเต๋า โดยมีเล่าจื้อเป็นผู้กำเนิดและเผยแพร่ ความเชื่อนี้ได้กำหนด วิถีทางแห่งเต๋า คือ การปล่อยยให้สรรพสิ่งลงไปตามกฎธรรมชาติ หากฝ่าฝืนกฎธรรมชาติจะส่งผล ให้มนุษย์เกิดความทุกข์ (บุญยง ชื่นสุวิมล. 2551 : 88) นอกจากนี้ สุรชัย ศิริไกร (2537, บทคัดย่อ) ได้อธิบายถึงการผสมผสานระหว่างพุทธกับเต๋าว่า หลักธรรมของศาสนาเต๋า คือ “เต๋าไม่อยากตาย ” เนื่องจากเล่าจื้อศาสดาของลัทธิเต๋าได้มองเห็นว่า ลาก ยศ สรรเสริญ และชีวิตที่ทุกข์และสุขนั้นเป็น สิ่งที่เกิดขึ้นชั่วประเดี๋ยวเดียว แล้วก็ผ่านไปเหมือนฝัน ไม่มีอะไรจริงยั่งยืน และไม่มียุมนุษย์คนใด หนีพ้นความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ช่วงชีวิตมนุษย์สั้นและร่างกายไม่ทนทาน แต่ถ้ามนุษย์อยากมีชีวิตที่เป็นอมตะยืนยาวคู่ฟ้าดิน มนุษย์ต้องละทิ้ง โลภีวิสัย เจริญสมาธิและฝึกจิตและพลังลมปราณใน ร่างกาย จะทำให้มีชีวิตยืนยาว หรือถ้าฝึกจิตสำเร็จเต๋าเป็นเทพหรือเซียนก็มีจิตที่เป็นอมตะอยู่ร่วมกับ พลังของฟ้าและดินได้ สำหรับหลักธรรมของศาสนาพุทธ คือ “พุทธไม่อยากเกิด” นั้น เนื่องจาก สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่ามนุษย์ล้วนตกอยู่ในกระแสของวิบากกรรมในวัฏสงสาร ซึ่งเป็นทุกข์ การเกิดเป็นทุกข์ การจะหลุดพ้นจากทุกข์ได้มีวิธีเดียว คือ การหมกเลิกเลศหลุดพ้นจาก วัฏสงสารจึงจะไม่เกิดอีก ฉะนั้น “พุทธจึงไม่อยากเกิด” ทั้งนี้เพราะสรรพสิ่งล้วนเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เห็นได้ว่าศาสนาพุทธมีหลักธรรมที่คล้ายคลึงกับศาสนาเต๋า นอกจากนี้

มธุรส ศรีนวรรตน์ ยังได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นดังกล่าวว่าคตินิยมพื้นฐานของชาวจีนถือว่าในจักรวาลนี้มีสิ่งที่ยิ่งใหญ่ 4 สิ่ง คือ

1. วิถี (ของโลก) และทางชีวิต (ของแต่ละบุคคล) หรือเต๋านั้นเอง
2. ฟ้าหรือสวรรค์
3. แผ่นดิน
4. กษัตริย์

เล่าจื้อเติบโตขึ้นมาในวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานความคิดความเชื่อดังกล่าวข้างต้น ท่านได้ใช้พื้นฐานเหล่านี้พัฒนาความคิดที่ต่อมาเรียกกันว่าศาสนาเต๋า เพื่อบอกวิถีดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างฉลาด ศาสนาเต๋าเริ่มด้วยการเน้นการใช้ปัญญา ในตอนหลังศาสนาเต๋าถูกดัดแปลงให้สอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิม ที่บูชาเทพเจ้าประจำธรรมชาติ ผสมกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ กลายเป็นลัทธิที่เต็มไปด้วยปาฏิหาริย์ วิท्याคม ของวิเศษ เน้นฤทธิ์เดช และทอดทิ้งหลักปฏิบัติทางใจ เมื่อมีผู้นำศาสนาพุทธฝ่ายมหายานเข้าสู่ประเทศจีน ศาสนาเต๋าก็รับอิทธิพลของศาสนาพุทธ (สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2559, จาก <http://www.crs.mahidol.ac.th/>)

ศาลเจ้าเกี่ยวข้องกับวิถีความเป็นจริงตั้งแต่เกิด ศึกษา ทำงาน แต่งงาน และตาย ดังเช่นครอบครัวใดที่ไม่มีลูกก็มาขอจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ครอบครัวใดที่มีลูกแรกเกิดก็จะยกให้เป็นลูกขององค์เทพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการขอชื่อจากองค์ศักดิ์สิทธิ์มาตั้งชื่อลูกตนเอง มีการนำยันต์หรือเครื่องรางมาแขวนติดตัวไว้ตลอดเวลา เมื่อจะเข้าศึกษาก็ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้สอบเข้าสถานศึกษาที่ดี มีชื่อเสียง เมื่อสำเร็จการศึกษาก็ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้ได้งานทำที่ดี ๆ มีเงินเดือนสูง ๆ เมื่อต้องออกเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ก็มาศาลเจ้าเพื่อเสี่ยงทายว่าฤกษ์ยามที่เหมาะสมควรเป็นเวลาใด เมื่อแต่งงานก็มาขอฤกษ์ยามกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การขึ้นบ้านใหม่ก็จะมีกรรมการนำยันต์ของศาลเจ้าไปติดไว้ที่หน้าประตูบ้าน มีการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไปประกอบพิธี หรือแม้สุดท้าย คือ การหมดลมหายใจจากโลกนี้ไปแล้ว ลูกหลานก็มาขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ผู้ตายให้ไปสู่ที่สุคติ เนื่องจากความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีน เชื่อเรื่องภพหน้าชาติหน้านั้นเอง นี่ก็ความเป็นเงินที่อยู่ในชีวิตของผู้คนท้องถิ่น ประเด็นดังกล่าว จำนวน ยิวเหี้ย (สัมภาษณ์, 2557) ได้ให้ข้อมูลว่า

“ตนเองมาศาลเจ้าก็มาขอพร ถึงแม้ว่าเวลาकिनจะมาอยู่ที่โรงพระ (ศาลเจ้า) ตลอด แต่หลังจากหมดเจ ก็ยังมา มาโยนโผ้ย (ไม้เสี่ยงทาย) ตามโหนดนี้ ขอให้ลูก ๆ บ้าง ขอให้ตัวเองบ้าง บางทีไม่บายใจ (สบายใจ) ก็จะมาขอให้ก่งช่วย”

เห็นได้ว่าการมาไหว้พระขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ศาลเจ้าทุกวันถูกตรึงตรองติดอยู่ในความนึกคิดของผู้ปฏิบัติในท้องถิ่นอย่างมั่นคง ก่อเกิดแรงปรารถนาที่จะดำเนินชีวิตตามครรลอง

ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเชื่อมั่นศรัทธา และเมื่อตนมีครอบครัวก็มักนำสมาชิกในครอบครัวมากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นกัน ด้วยเชื่อว่าความเป็นเงิน เชื้อสายเงินเหล่านี้จะสืบต่อไปถึงลูกหลาน

นอกจากนี้ยังพบอัตลักษณ์การทำสิ่งดี งดเว้นความชั่ว สิ่งนี้โดยเนื้อแท้แล้ว ก็คือการส่งเสริมให้ผู้คนดำเนินชีวิต คิดค้น สร้างสรรค์ และพัฒนาท้องถิ่นไปตามกรอบคำสอนของเทพเจ้านั้นหมายถึง การบริหารจัดการท้องถิ่นที่มีเป้าหมายสร้างระบบการดำเนินชีวิตที่ครอบคลุมทุกมิติ ตั้งแต่เกิดจนตาย มิใช่เพียงการอนุรักษ์พิธีกรรมเทศกาลในศาลเจ้าเท่านั้น ปัจจัยที่ช่วยให้กระบวนการบริหารจัดการนี้สำเร็จได้ก็คือ ผู้คนในท้องถิ่นเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยเป็นผลสืบเนื่องจากการมากราบไหว้พระขอพร การมีชีวิตอยู่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะทำให้การขัดเกลาทางจิตใจสะอาด มีความเกรงกลัวในการกระทำสิ่งผิด ๆ อัตลักษณ์ความเป็นเงินนี้ได้ถูกแปรไปสู่วิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น

การสร้างวิถีสังคมของชุมชนจีนอันนำมาซึ่งอัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นผ่านวาทกรรมสำคัญ 3 ประการ คือ

1. การสร้างเอกภาพระหว่างความรู้กับความเชื่อ และระบบวัฒนธรรมกับระบบสังคม กระบวนการสร้าง คือ การทำให้ศาลเจ้าเป็นศูนย์กลางของชุมชน ไม่เฉพาะในด้าน การประกอบพิธีกรรมเท่านั้น แต่รวมถึงการจัดระบบสังคม การศึกษา และการเศรษฐกิจ เนื่องจากการสร้างศาลเจ้าเกิดจากพลังความศรัทธาของคนในท้องถิ่นที่มีต่อองค์เทพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความแนบแน่นของผู้คนที่ศรัทธา หล่อหลอมความรู้และความเชื่อ เป็นฐานอันมั่นคงที่ส่งผลไปสู่การยึดศาลเจ้าเป็นศูนย์กลางของวิถีชีวิต ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบของพิธีกรรม วัฒนธรรม และการใช้ชีวิตในสังคม จนปรากฏสังคมชาวจีนขึ้น และได้มีการหลอมรวมกับสังคมชาวไทยในท้องถิ่น กลายเป็นระบบสังคมผสมผสานไทย-จีน ขึ้น

2. การยกย่องคนทำดี คนที่มีจิตเมตตา

เมื่อศาลเจ้ากลายเป็นศูนย์กลางของท้องถิ่นแล้ว ผู้ที่ประพฤติตนอยู่ในกรอบความดี จะได้รับการยกย่องเชิดชูเป็นผู้ได้รับการยอมรับและมีบทบาทในสังคมมากขึ้น ขณะที่ผู้ประพฤติไม่ดี คือ รันไม่ฟังคำตักเตือน ก็จะกลายเป็นบุคคลที่สังคมไม่ยอมรับ และไม่ได้รับความช่วยเหลือใด ๆ จากศาลเจ้าหรือบุคคลในศาลเจ้า เกียงตั้ง แซ่ตั้ง (สัมภาษณ์, 2558) กล่าวว่า

“ใครบ้างที่ชอบให้คนอื่นตำหนิต่อว่า มีแต่คนอยากให้คนอื่นชมมันแหละ ดังนั้นก็ต้องทำตัวดี ๆ การมาศาลเจ้าก็มาทำสิ่งดี ๆ มาทำบุญนะ ใครที่ทำไม่ดีเค้าไม่กล้าเข้ามาในศาลเจ้าหรอก ยิ่งทำสิ่งไม่ดีมาก ๆ จนคนละแวกนี้รู้กันทั่ว ก็จะไม่มาหา (กล้าหาญ) มาศาลเจ้าเลย กลัวเพื่อนจะนิินทา และพูดให้เจ็บใจนะ พอที่บ้านมีงาน (งานแต่งงาน) จะมา

ยืมใช้สถานที่ศาลเจ้า จัดงาน ก็ต้องคิดแล้วคิดอีกนั่นแหละ จริง ๆ ศาลเจ้ามันก็ดีตรงที่เป็นการฝึกให้คนทำแต่สิ่งดี ๆ นะ ให้คนเข้ามาทำบุญมากขึ้น”

3. การจัดโครงสร้างสังคมของตนเอง

ด้วยบทบาทที่ศาลเจ้าเป็นศูนย์กลางของท้องถิ่น เป็นที่ยึดเหนี่ยวของชุมชน จึงเกิดกิจกรรมหลายอย่างขึ้น ก่อให้เกิดการรวมตัวกันของคนในสังคมอย่างเหนียวแน่น และทำหน้าที่สอดคล้องต่อเนื่องกันอย่างราบรื่น โดยมีระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการนับถือผู้อาวุโส มีความเห็นอกเห็นใจกัน และมีค่านิยมในเรื่องคุณความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติทางสังคมของคนในท้องถิ่น นอกจากนี้ศาลเจ้ายังมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ รวมทั้งร่วมชำระให้สังคมชาวจีนอยู่ได้ อีกทั้งยังมุ่งให้ท้องถิ่นและสมาชิกในท้องถิ่นมีความสมบูรณ์บริบูรณ์มากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงนำมาซึ่งการจัดโครงสร้างของตนเองขึ้น โดยโครงสร้างหลัก ๆ ที่พบประกอบด้วย 2 โครงสร้าง

3.1 โครงสร้างทางการศึกษา โดยศาลเจ้ามีเงินสนับสนุนการศึกษาให้แก่บุตรหลานของกรรมการศาลเจ้าและบุคคลที่ยากไร้ เงินสนับสนุนการศึกษาดังกล่าวได้มาจากเงินที่สาธุชนทำบุญบริจาคให้แก่ศาลเจ้า โดยกรรมการได้ทำการจัดสรรเงินดังกล่าวให้เป็นไปเพื่อการกุศล และอนุเคราะห์ให้แก่ผู้อื่นตามวัตถุประสงค์ของการสร้างศาลเจ้า สำหรับบุคคลที่ได้รับเงินสนับสนุนทางการศึกษาจากศาลเจ้า เมื่อทำงานมีรายได้แล้ว ก็มักกลับมาช่วยเหลือศาลเจ้า โดยการบริจาคเงินช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป

3.2 โครงสร้างทางเศรษฐกิจ โดยการจัดตั้งกองทุนรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาในการช่วยเหลือคนยากจนในท้องถิ่น การบริจาคให้สังคมกรณีมีภัยพิบัติต่าง ๆ เกิดขึ้น ดังเช่นศาลเจ้ากิ้วอ๋องไต่เต๋ช่วยเหลือ ใต้บริจาคเงินช่วยเหลือผู้เดือดร้อนจากอุทกภัย เป็นต้น

อัตลักษณ์ความเป็นจีนของชาวจีนในจังหวัดตรัง ผูกพันกับศาลเจ้ามาอย่างยาวนานผนวกเป็นวิถีการใช้ชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย โดยผ่านกระบวนการการหล่อหลอม สั่งสอน ปลูกฝัง และซึมซับความเป็นจีนจากการทำกิจกรรมในแต่ละช่วงชีวิต บนพื้นฐานของความเชื่อความศรัทธาส่งผลให้เกิดความเกรงกลัวต่อบาป และมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ นำมาซึ่งการจัดโครงสร้างของสังคมตนเองอันแสดงออกในด้านการช่วยเหลือ ทั้งด้านการศึกษา และเศรษฐกิจ จากประเด็นดังกล่าวจึงพบว่าชาวจีนในจังหวัดตรัง ได้ชื่อว่าเป็นผู้ชอบบริจาคและทำบุญ สอดคล้องกับคำขวัญในอดีตของจังหวัดตรังที่ว่า “ชาวตรังใจกว้าง สร้างแต่ ความดี” อันส่งผลให้สังคมตรังน่าอยู่ต่อไป

2. อัตลักษณ์การแต่งกาย

เนื่องจากชาวจีนเป็นผู้อพยพมาจากประเทศจีน การเดินทางมาประเทศไทยเป็นไปด้วยความยากลำบาก เมื่อเข้ามาพำนักในประเทศไทยก็ทำงานทุกอย่างเพื่อเลี้ยงชีพตน ดังคำกล่าวที่ว่า “ชาวจีนเป็นคนปากกัดตีนถีบ ขยัน ไม่เลือกงาน” ด้วยความวิริยะอุตสาหะของชาวจีน จึงทำให้ลูกหลาน คือ ชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยในจังหวัดตรัง ได้เป็นเจ้าของธุรกิจ ได้สร้างฐานะของตนเอง ทำให้มีฐานะในสังคมขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็เชื่อว่าชาวจีนจะเป็นผู้มีฐานะดีทุกคน ยังคงมีชาวไทยเชื้อสายจีนที่ยังต้องทำงานหนักในการเลี้ยงชีพตนเองเช่นกัน การแต่งกายซึ่งเป็นเพียงภาพลักษณ์ภายนอกนั้น สามารถใช้เป็นตัวชี้วัดถึงชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลนั้น ๆ ได้ อันจะเห็นได้ว่าชาวไทยเชื้อสายจีนผู้มีฐานะดี หรือที่เรียกว่าผู้มีอันจะกินนั้นจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าไหมจีน สีสันสดใส มีลวดลายบนผืนผ้าที่งดงาม ผู้มีรายได้น้อยหรือผู้ยากไร้มักไม่ได้สนใจในเรื่องของการแต่งกายเท่าที่ควร เพียงแต่ใส่เสื้อกระดุมจีน กางเกงขาเกี้ยว ด้วยผ้าพื้นสีทึบ สำหรับในพิธีกรรมกินเจพบว่าผู้เข้าร่วมจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีขาว ผู้ชายจะสวมเสื้อแขนยาวสีขาวกระดุมเชือกจีน กางเกงขาเกี้ยวสีขาว ส่วนผู้หญิงจะสวมเสื้อสีขาวกระดุมจีน กางเกงขายาวสีขาว บางคนที่เป็นร่างทรงจะสวมกระโปรงยาวสีขาว สำหรับในพิธีพระออกเที่ยวจะพบเห็นการแต่งกายของฮวดชูหรือผู้ประกอบพิธีกรรม ด้วยเสื้อผ้าสีขาว และมีการพับขาจากงเกงด้านซ้ายขึ้นประมาณ 3 พับ ประเด็นนี้ ธีรวัฒน์ ผืนเชียร (สัมภาษณ์, 2558) ซึ่งมีประสบการณ์ในการเป็นฮวดชูในศาลเจ้าหลายปี ได้ให้ข้อมูลว่า

“เนื่องจาก มีความเชื่อว่า การกินเจหรือที่ชาวตรังเรียกว่า “การกินผัก” นั้นเสมือนผู้กินเจอยู่ในเรือลำเดียวกัน เพราะเสาตั้งโถที่อยู่หน้าศาลเจ้าเปรียบเหมือนเสากระโดงเรือ ดังนั้นการพับขาจากงเกงขึ้น 3 พับก็เพื่อว่าหากเกิดอุบัติเหตุขึ้นในเรือก็จะมีความปลอดภัยกับการว่ายน้ำได้ และสาเหตุของการพับขาจากงเกงด้านซ้าย เนื่องจากชาวจีนถือว่าด้านซ้ายเป็นใหญ่หรือเป็นหลัก สังเกตได้ว่าการเริ่มทำกิจกรรมในพิธีกรรมต่าง ๆ จะยังทำด้วยเท้าซ้าย เป็นหลัก ส่วนใหญ่จะพบการแต่งกายที่พับขาจากงเกงด้านซ้ายขึ้น 3 พับในพิธีกรรมของวันส่งพระ ซึ่งเป็นช่วงกลางคืนที่ต้องออกไปส่งที่แม่น้ำ และพิธีกรรมของวันพระออกโปรดสาธุชน จะเห็นได้ว่าถึงแม้ผู้เข้าร่วมเทศกาลกินเจ จะมีฐานะทางสังคมอย่างไร รวยจนแค่ไหน ก็ล้วนใส่ชุดสีขาวเหมือนกันทุกคน ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะ เพราะทุกคนมีจิตศรัทธามุ่งมั่นต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาลเจ้าเหมือนกันนั่นเอง”

ยิว ยิวเหี้ย (สัมภาษณ์, 2557) ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า

“คนที่มาศาลเจ้าต้องแต่งตัวให้เรียบร้อย หากไม่เรียบร้อยก็จะโดนมองนะ อย่างพวกเด็กวัยรุ่นที่ใส่แขนกุด กางเกงขาสั้น และมาเอาปิ่นโต(กับข้าว) ก็อาจจะโดนแม่ครัวตำไปบ้างแหละ ขนาดตนเองทำงานที่ศาลเจ้ายังต้องแต่งตัวให้เรียบร้อยเลย ตอนกินเจแรก ๆ เต้าวงหลัก (เสาหลัก) ทหาร ในศาลก็จะมีทหารมาคอยคุมอยู่นะ แต่งตัวไม่เรียบร้อยเข้ามาศาลเจ้าเมื่อไหร่ อาจโดนทหารเล่นงานลงโทษก็ได้ ดังนั้นคนสมัยก่อนเมื่อมาศาลเจ้าก็ไม่หาญ (กล้าหาญ) แต่งตัวแปลก ๆ นะ ”

จากเทศกาลกินเจ ทำให้สาธุชนที่เข้าร่วมเทศกาลมีจิตสงบ และเกิดความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์องค์เทพมากขึ้น ส่งผลให้การใช้ชีวิตและการแต่งกายของผู้คนเหล่านั้นเปลี่ยนไป บางคนมีการแต่งกายด้วยชุดขาวตลอดไป เนื่องจากเชื่อว่าเมื่อไหร่ที่ตนเองใส่เสื้อผ้าด้วยสีสะอาดคือ สีขาว และมีจิตใจสะอาดบริสุทธิ์แล้ว องค์เทพสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะอยู่ปกป้องคุ้มครองตนเองตลอดไป ดังนั้นจึงสามารถพบเห็นผู้ที่อาศัยอยู่รอบบริเวณศาลเจ้าแต่งกายด้วยชุดสีขาวตลอดทั้งวัน ถึงแม้จะหมดช่วงเทศกาลไปแล้วก็ตาม สอดคล้องกับที่ จิตโศภิชญ์ ทองแจ้ง (สัมภาษณ์, 2557) ให้ข้อมูลว่า

“ปกติคนและครอบครัวจะมากินเจที่ศาลเจ้าตลอด และตนก็มักใส่ชุดสีขาว และมาช่วยงานของศาลเจ้า เรียกว่าในช่วงกินเจจะมาคลุกคลีอยู่ที่นี่ จะกลับบ้านช่วงไปอาบน้ำหรือมีธุระ ตนคิดว่าการที่ใส่ชุดขาวก็จะทำให้จิตใจสงบไปด้วย บางครั้งหมดงานกินเจไปแล้ว ก็ยังใส่อยู่นะ ใส่แล้วรู้สึกสบายดี”

ภาพที่ 4.1 การแต่งกายของชาวจีนท้องถิ่นในสมัยก่อน
(เกตมาตุ ดวงมณี ถ่ายเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2558)

ภาพที่ 4.2 การแต่งกายของฮวดซูในพิธีพระออกเที่ยว
(เกิดมาตุ ดวงมณี ถ่ายเมื่อวันที่ 29 กันยายน 2557)

อัตลักษณ์การแต่งกายของชาวจีนในจังหวัดตรัง ปัจจุบันยังคงมีการยึดการแต่งกายเหมือนกับช่วงเทศกาลกินเจ สามารถพบเห็นชาวจีนสวมชุดขาว เสื้อและกระดุมคอจีน ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น ศาลเจ้า โรงน้ำชา และลานออกกำลังกาย ชาวจีนในท้องถิ่นถือว่าเป็นเรื่องปกติที่จะสวมใส่ในลักษณะดังกล่าว ภาพลักษณ์นี้จึงทำให้ชุมชนชาวจีนยังคงสามารถสะท้อนความเป็นจีนผ่านการแต่งกายให้ผู้คนทั่วไปได้สัมผัส อีกทั้งทำให้ลูกหลานในปัจจุบันได้ซึมซับอัตลักษณ์การแต่งกายที่บ่งบอกชาติพันธุ์ของตนเอง ลักษณะการแต่งกายรูปแบบจีนอย่างนี้อาจพบเห็นในจังหวัดอื่นได้น้อย เนื่องจากยุคสมัยเปลี่ยน เทคโนโลยีและวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา การแต่งกายรูปแบบจีนจึงไม่อาจเป็นนิยมในสังคมปัจจุบัน

3. อัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมการสร้างบ้านเรือน

กลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมทางนิเวศที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันอย่างมาก ต่างก็มีรูปแบบการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ในลักษณะที่ไม่สามารถจะแยกเป็นอิสระจากกันได้ชัดเจน

สำหรับชาวจีนแล้วศาลเจ้าเป็นพื้นที่สาธารณะ ในการยื่นหยัด ต่อสู้เพื่อธำรงอัตลักษณ์ของตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่ง กระบวนการใช้ประโยชน์จากศาลเจ้าสำหรับชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบัน ต้องยืนบนฐานของความเชื่อและความศรัทธาต่อองค์เทพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แล้วต่อยอดเป็นการสร้างระบบสังคมบนฐานดังกล่าว ด้วยเหตุนี้พื้นที่สาธารณะที่สำคัญที่สุดของ

ชาวจีนจึงเป็นศาลเจ้า ซึ่งมีได้คำฐานะเป็นแค่ศาสนสถานธรรมดา แต่เป็นจุดศูนย์กลางที่คนในท้องถิ่นใช้ประโยชน์ ทั้งนี้เพื่อธำรงอัตลักษณ์ และธรรมเนียมปฏิบัติในพิธีกรรมสืบไป

เนื่องจากศาลเจ้าส่วนใหญ่มักอยู่ในใจกลางชุมชน ประกอบกับการคมนาคมที่สะดวกสบาย ทำให้การไปมาหาสู่กับศาลเจ้า ไม่มีความยากลำบากในเรื่องการเดินทาง ผู้คนในท้องถิ่นสร้างบ้านเรือนเลียนแบบตามศาลเจ้า เนื่องจากเชื่อว่าหากบ้านเรือนของตนเองมีบางส่วนที่เหมือนหรือคล้ายกับศาลเจ้า เทียบได้ว่ามีเทพเจ้าหรือศักดิ์สิทธิ์ตามมาปกปักรักษาคุ้มครองที่บ้าน ซึ่งโดยทั่วไปมักพบเห็นหลังคาแบบจีน ช่องลมลายจีน หน้าต่างแบบจีนหรือมีลวดลายแบบจีน เป็นต้น ซึ่งขนิษฐา แซ่เอี้ยง (สัมภาษณ์, 2558) เป็นชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นที่สามและเข้าร่วมการกินเงินในเทศกาลกินเจอยู่เสมอ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“ตอนที่เข้ามาอยู่ที่นี้ก็เห็นเค้าสร้างบ้านกันแบบนี้ มะ (แม่) เราเล่าให้ฟังว่า แต่ก่อน (เมื่อก่อน) คนเค้าไปกินเจก็จะไปช่วยทำงานที่โรงพระ ก็เห็นอะไร ๆ ที่โรงพระสวยงามก็เอามาทำที่บ้านบ้าง ไม่รู้แหละ (ไม่รู้จริง) อย่างน้อยทำแบบนี้ก็ดีนะ เหมือนกับว่าเราอยู่บ้านเดียวกับกง (องค์เทพ)”

การสืบต่อสถาปัตยกรรมแบบนี้จากรุ่นสู่รุ่นยังคงมีให้เห็นในปัจจุบัน เนื่องจากลูกหลานของชาวไทยเชื้อสายจีนที่พำนักในจังหวัดตรัง ได้มีการอนุรักษ์และคงไว้ซึ่งสิ่งก่อสร้างจากบรรพบุรุษ ดังนั้นในปัจจุบันจึงยังสามารถพบเห็นสถาปัตยกรรม หรือสิ่งก่อสร้างรูปแบบเงินอยู่ท่ามกลางสถาปัตยกรรมรูปแบบไทย

การสร้างบ้านเรือนของชาวจีนในท้องถิ่นที่มีการเลียนแบบสถาปัตยกรรมของศาลเจ้าพบเห็นได้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่หนึ่ง เป็นการสร้างบ้านเรือนแบบตึกแถวเงินพาณิชย์ ลักษณะเป็นอาคารรูปแบบเงิน การออกแบบประมาณ 70 ปี ขึ้นไป รูปแบบจะกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม เป็นอาคารที่ตอบสนองการค้า การสร้างค่อนข้างเรียบง่าย (ดังภาพที่ 4.3 และ 4.4) ลักษณะที่สอง เป็นการสร้างบ้านเรือนแบบชิโน-ยูโรเปียน โดยจะมีสถาปัตยกรรมที่ประดับตกแต่งด้วยลวดลายแบบจีน และยุโรปผสมกัน คล้ายกับรูปแบบที่เรียกว่า ชิโน-โปรตุกีส (ดังภาพที่ 4.5 และ 4.6) ลักษณะบ้านในภาพที่ 4.7 เรียกในภาษาถิ่นว่าเป็นลักษณะ “บ้านถุงสมบัติ” ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชาวจีนภาคใต้ ลักษณะบ้านแบบนี้ส่วนใหญ่เป็นอาคารห้องแถวที่มีหน้ากว้างไม่มาก แต่มีความลึกของตัวบ้านที่ยาวมาก เปรียบได้กับถุงสมบัติที่ลักษณะปากกระสอบแคบ แต่ก้นลึก สามารถเก็บสมบัติได้เยอะภายในบ้าน นอกจากนี้จะมีการขุดบ่อน้ำไว้ในส่วนกลางหรือหลังบ้าน โดยจะเปิดส่วนหลังคาให้ฝนตกลงมาได้ สิ่งดังกล่าวนี้คล้ายกับส่วนกลางภายในศาลเจ้าที่เปิดช่องหลังคาเพื่อให้

องค์เทพลงมาจากสวรรค์ทางช่องนี้ จินตนา หลินประเสริฐ (สัมภาษณ์, 2558) ผู้มีเชื้อสายจีนตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นรุ่นที่สอง และมีบ้านเรือนที่พำนักอยู่หน้าศาลเจ้า กล่าวว่า

“คนจีนพอเค้าจะทำอะไรเค้าก็ไปหากัง (องค์เทพ) ให้กั้งช่วย การสร้างบ้านก็เหมือนกัน ก็ต้องไปดูว่าบ้านกั้ง (หมายถึงศาลเจ้า) อยู่กันแบบไหน เลยสร้างตาม ๆ กันมา ทำปรีอ (ทำอะไร) ก็ได้ ให้มันมีอะไรเงิน ๆ สักนิดก็ยังดี จะได้รู้ว่านี่บ้านคนจีนนะ ตนมายู่ที่นี้ตั้งแต่สมัยยังสาว ๆ ก็สร้างบ้านหลังแรกแบบจีนนั่นแหละ มันสวยดี เหมือนบ้านของกั้งเลย เพราะว่าเราขายของ (ค้าขาย) ก็ต้องทำให้บ้านมันสะอาด ให้เหมือนที่โรงกั้ง (โรงพระ) ติดผ้าไปเขียนในบ้าน ศาลเจ้าที่ก็ต้องตั้งไว้หน้าบ้านด้วย ”

ภาพที่ 4.3 บ้านเรือนแบบตึกแถวจีนพาณิชย์
(เกตมาตุ ดวงมณี ถ่ายเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2557)

ภาพที่ 4.4 บ้านเรือนแบบตึกแถวเงินพาณิชย์
(เกตมาตุ ดวงมณี ถ่ายเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2557)

ภาพที่ 4.5 บ้านเรือนแบบชิโน-โปรตุเกส
(เกตมาตุ ดวงมณี ถ่ายเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2558)

ภาพที่ 4.6 บ้านเรือนแบบชิโน-โปรตุเกส
(เกตมาตุ ดวงมณี ถ่ายเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2558)

ภาพที่ 4.7 ลักษณะบ้านดุงสมบัติ
(เกตมาตุ ดวงมณี ถ่ายเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2558)

ภาพที่ 4.8 หน้าต่าง และช่องลมรูปแบบจีน
(เกตมาตุ ควงมณี ถ่ายเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2558)

ภาพที่ 4.9 ช่องลมรูปแบบจีน
(เกตมาตุ ควงมณี ถ่ายเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2558)

ภาพที่ 4.10 ช่องลมรูปแบบจีนเน้นลวดลายตรงกลาง
(เกตมาตุ ดวงมณี ถ่ายเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2558)

ภาพที่ 4.11 ระเบียงชั้นบนมีทรงโค้งแบบจีน
(เกตมาตุ ดวงมณี ถ่ายเมื่อวันที่ 3 มกราคม 2558)

สถาปัตยกรรมจีนที่ปรากฏในจังหวัดตรัง ล้วนสะท้อนมาจากศิลปะจากศาลเจ้า ทั้งลักษณะเสา หน้าต่างช่องลม และส่วน โถงของระเบียง บ้านเรือนรูปแบบจีนแบบนี้เป็นเอกลักษณ์ที่ทำให้ผู้คนต่างถิ่นได้รับรู้ถึงความเป็นชุมชนจีน ซึ่งเป็นสถานที่ชาวจีนสมัยก่อนทิ้งร่องรอยสถาปัตยกรรมให้ลูกหลาน ปัจจุบันบ้านเรือนแบบจีนดังกล่าวยังมีลูกหลานอยู่อาศัย และมีการซ่อมแซม โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์แบบเก่าไว้

ความเป็นเอกลักษณ์หรือความโดดเด่นทางพิธีกรรมที่ปรากฏในเทศกาลของศาลเจ้าจีน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีอัตลักษณ์ของตนเอง ด้วยเหตุนี้คนในชุมชนท้องถิ่นมองเห็นคุณค่าและตระหนักในความเป็นตัวตนและอัตลักษณ์ดังกล่าว ดังจะเห็นได้ว่าการธำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่นในชุมชน แม้จะมีหลากหลายมิติ แต่ล้วนมีที่มาจากแหล่งเดียวกัน นั่นคือ ความเชื่อและศรัทธาต่อองค์ศักดิ์สิทธิ์ และศาลเจ้า อัตลักษณ์ท้องถิ่นจะช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งกลมเกลียวได้อย่างแท้จริง

การอนุรักษ์พิธีกรรมท้องถิ่นอันเนื่องมาจากศาลเจ้า

ชุมชนไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวต่อไปได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมในระบบโลกาภิวัตน์ การเผชิญหน้าของชุมชนท้องถิ่นต่อโลกภายนอกย่อมมิใช่เป็นเรื่องง่ายถ้าชุมชนท้องถิ่นไม่มีทุนทางสังคม วัฒนธรรม และฐานการผลิตที่เข้มแข็งพอ

ปัจจุบันมรดกทางวัฒนธรรม อันเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและเทศกาล กำลังถูกคุกคามอย่างมากจากการพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าวที่ว่า “สมัยนี้มรดกตกทอดที่เราได้รับจากในอดีต กำลังถูกคุกคามจากความต้องการทางเศรษฐกิจ อันเกิดขึ้นเนื่องจากการขยายตัวของมนุษยชาติ แต่ในสมัยนี้ก็มีความสำเร็จก้าวหน้าในทางวิชาการ ช่วยให้คนเรามีทางที่จะได้รู้จักคุ้นเคยกับสมบัติวัฒนธรรมของโลก ตลอดจนทรัพยากรทางธรรมชาติ และยังช่วยให้สมบัติและทรัพยากรเหล่านี้ได้รับการสงวนรักษาไว้ได้ด้วย ฉะนั้นจึงเป็นไปได้ที่คนในสมัยของเราจะไม่พยายามพิทักษ์รักษามรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ให้ ทั้งที่ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของคนรุ่นนี้เท่านั้น แต่เพื่ออนุชนในอนาคตด้วย” (นายเรอเนอ มาเออ, อดีตผู้อำนวยการใหญ่ของยูเนสโก)

พิธีกรรมท้องถิ่นหลักอันมาจากศาลเจ้าที่พบเห็นได้แก่ พิธีกรรมในเทศกาลกินเจ และเทศกาลทิ้งกระจาด ซึ่งเทศกาลเหล่านี้เป็นจุดดึงดูดให้คนต่างถิ่นเข้ามาท่องเที่ยวและเรียนรู้ เป็นการนำการท่องเที่ยวมาเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยง เกาะเกี่ยวคนในสังคมเดียวกันและต่างสังคม อีกทั้งยังเป็นการรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น และยังเป็นกลไกนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เนื่องจากเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมและสังคมมาเป็นทรัพยากรหลักที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันแล้ว และยังเป็นกลไกขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และสามัคคี ความสัมพันธ์ของสมาชิกในท้องถิ่นมีความแน่นแฟ้นและมีความสุขยิ่งขึ้น เกิดการฟื้นฟูฟื้นฟูวัฒนธรรม เทศกาลท้องถิ่น การอนุรักษ์พิธีกรรมท้องถิ่นเป็นการกระตุ้นให้ผู้คนในพื้นที่ที่มีความรักและหวงแหนขนบเทศกาลของตนเอง เกิดการพัฒนาในระบบของการจัดการท่องเที่ยวในภาพรวมของจังหวัด เกิดแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมที่น่าสนใจที่จะตอบสนองพฤติกรรมของเชิงวัฒนธรรม ตลอดจนการทำให้เกิดความคุ้มค่าในการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

การมุ่งเน้นคุณค่าของเทศกาลที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ การอนุรักษ์พิธีกรรมก่อให้เกิดความภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งเป็นการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก หวงแหน รักษาและผลักดันให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้วย

จากการสัมภาษณ์และพูดคุยกับบุคคลในพื้นที่ ทำให้ได้ข้อสรุปในการบริหารจัดการการอนุรักษ์พิธีกรรมท้องถิ่นอันมาจากศาลเจ้า ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 มีการวางแผนที่ดี ก่อนที่จะเริ่มกิจกรรมจะต้องมีการวางแผนก่อนว่าจะดำเนินการในรูปแบบใด ที่จะทำให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับความรู้จากการจัดการ อีกทั้งเป็นการค้นหาศักยภาพของคนและชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์

ขั้นตอนที่ 2 มีการศึกษาข้อมูลศาลเจ้า เทศกาล พิธีกรรมไว้ล่วงหน้า เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน ประวัติศาสตร์ของศาลเจ้า ความเป็นมาของชุมชน วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ความเป็นชุมชน ซึ่งจะทำให้ทราบและเข้าใจถึงการอนุรักษ์ และดำรงวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนทราบถึงประโยชน์และความสำคัญของการอนุรักษ์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและเป็นผู้ถ่ายทอดพิธีกรรมต่าง ๆ สู่ผู้มาเยือนในฐานะผู้เป็นเจ้าของพื้นที่

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างความพร้อมและความเข้าใจ โดยให้การศึกษากับคนในชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ชุมชนเป็นผู้จัดการตนเอง อาจมีการเชิญนักวิชาการที่เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นส่วนร่วมและให้ข้อมูลเพิ่มเติม ในการจัดเวทีระดมความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรัก หวงแหน ภาคภูมิใจในประเพณี พิธีกรรมท้องถิ่นของตน เกิดการเรียนรู้และเข้าใจว่าพิธีกรรมเป็นอย่างไร ตระหนักและเห็นคุณค่าของประเพณีท้องถิ่น ก่อให้เกิดประโยชน์และการเรียนรู้แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคนรุ่นก่อนและคนรุ่นปัจจุบัน เพื่อไม่ให้เกิดการทำลาย

และสูญหายของพิธีกรรม ตลอดจนประเพณีท้องถิ่นไปกับการเข้ามาของสังคมใหม่ยุคโลกาภิวัตน์ ดังเช่นที่ ศาลเจ้ากิ้วอึ้งไต่เต่ห้วยยอดได้จัดทำแผ่นประชาสัมพันธ์การจัดโต๊ะรับพระที่ถูกต้องตาม ตำราจีน โบราณในวันพระออกเที่ยวของเทศกาลกินเจให้แก่สาธุชนรับทราบ เพื่อให้การปฏิบัติ เป็นไปอย่างถูกต้อง และเป็นการสืบทอดพิธีกรรมโบราณมิให้เลือนหาย

ภาพที่ 4.12 แผ่นประชาสัมพันธ์การจัดโต๊ะรับพระของศาลเจ้ากิ้วอึ้งไต่เต่ห้วยยอด (เกตมาตุ ควงมณี ถ่ายเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2558)

ขั้นตอนที่ 4 การเรียนรู้ ให้ความเคารพเทศกาลพิธีกรรมของท้องถิ่น เพราะแต่ละศาลเจ้าต่างมีเทศกาลพิธีกรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องมีการเรียนรู้และเคารพเทศกาลพิธีกรรมท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความกลมเกลียว และความเข้าใจอันเดียวกัน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ของชุมชน มีผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้า เช่น นายกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ประธานศาลเจ้า และผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้เผยแพร่ความรู้ ผ่านเครือข่ายชุมชน อาทิ การจัดการประชุมความคิดเห็นกลุ่มย่อย การเผยแพร่ข้อมูลโดยการจัดทำเอกสารให้แก่สาธารณชน หรือการเผยแพร่ผ่านวิทยุชุมชน เสียงตามสาย ประเด็นดังกล่าว วิจิต องค์กรวัดถาวรณ (สัมภาษณ์, 2557) เป็นคนกรุงเทพมหานคร และได้เดินทางมากินเจที่จังหวัดตรังทุกปี อีกทั้งเป็นผู้นำทีมขึ้น องค์เทพนาจามาทำพิธีเบิกเนตรที่ศาลเจ้า ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“พิธีกรรมท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ เพื่อให้มีความเข้าใจถูกต้อง คนเป็นคนต่างถิ่นยังมีความต้องการที่จะเข้ามาศึกษาพิธีกรรมของที่นี่ เพราะแต่ละกิจกรรมก็มีเรื่องที่แตกต่างกัน หากคนไม่ติดภารกิจอะไรก็จะเดินทางมากินเจที่นี่ทุกปี ปีนี้ถือว่าเป็นปีที่มีเดือนเก้าสองครั้งจึงได้นำгимขึ้นองค์เทพจากบ้านเพื่อมาทำพิธีเบิกเนตรที่นี่ พิธีกินเจที่ตรงดังมากนะ”

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการ โดยการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการร่วมกันกับภาครัฐและเอกชน เช่น การจัดการเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้าในจังหวัดตรังร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานตรัง การทำหน้าที่เป็นเจ้าบ้านที่เปี่ยมด้วยความรู้ในชุมชนเป็นอย่างดี การมีมัลลเทศก์น้อยในการเผยแพร่ความรู้ ซึ่งแน่นอนหากมีหน่วยงานอื่นเข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุน จะทำให้ศาลเจ้า กรรมการศาลเจ้า และคนในท้องถิ่นมีแนวร่วมในการอนุรักษ์ โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกรุ่นหลาน ให้คนในชุมชนท้องถิ่นมีความรู้สึกของการเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วมในกระบวนการอนุรักษ์

จากการสัมภาษณ์กรรมการศาลเจ้า พบว่าศาลเจ้าต่างมีความยินดีในการต้อนรับผู้ที่เข้ามากราบไหว้เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทุกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นบุคคลทั่วไปหรือการมาเป็นหมู่คณะในลักษณะทัวร์ธรรมะถือศีลกินเจ เพื่อร่วมสืบทอดพิธีกรรมกินเจ และพิธีกรรมต่าง ๆ ของศาลเจ้าให้คงอยู่สืบต่อไปเรื่อย ๆ ถึงแม้ผู้ที่เข้ามาในศาลเจ้าจะทำบุญหรือบริจาคเงินหรือไม่ก็ตาม

ขั้นตอนที่ 6 การกระจายรายได้อย่างทั่วถึง ผลประโยชน์อันเกิดจากการอนุรักษ์นำมาซึ่งอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งมีความโดดเด่นกว่าพื้นที่อื่น ส่งผลให้การท่องเที่ยวชุมชนท้องถิ่นขยายออกไปกว้างขวาง เป็นการท่องเที่ยวที่คงไว้ซึ่งการอนุรักษ์พิธีกรรม ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สิริพิมพ์ อารีย์กุล (สัมภาษณ์, 2557) เสนอแนะเพิ่มเติมว่า

“หากมีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ผู้คนในท้องถิ่นก็มีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย เพราะว่าพวกเขาเป็นเจ้าของท้องถิ่น และเป็นเจ้าของพื้นที่ทางวัฒนธรรม และก็เป็นผู้ให้การต้อนรับนักท่องเที่ยว แต่พวกเขาก็ยังจัดงานกินเจของเราเหมือนเดิม พวกเขาเข้ามาเรียนรู้และเข้าร่วมพิธีของเรา ดีแล้วแหละต่อไปอาจจะสูญหมดก็ได้นะ ”

กล่าวโดยสรุปในทัศนะของผู้วิจัยมองว่า กระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งปรากฏในรูปแบบของเทศกาล พิธีกรรม สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ชุมชน และการอนุรักษ์พิธีกรรมท้องถิ่นอันมาจากศาลเจ้าก็เป็นประเด็นหนึ่งที่ถูกคาดหวังจากคนในสังคมว่าจะเป็

เครื่องมือในการพัฒนาประเพณีท้องถิ่น และการท่องเที่ยวในปัจจุบัน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างความรู้สึกรักหวาดหาความเป็นอดีตในการท่องเที่ยว ประเด็นนี้จะนำไปสู่การอนุรักษ์อย่างยั่งยืน และเป็นสิ่งที่จะช่วยพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ผ่านกระบวนการควบคุมแหล่งท่องเที่ยว และไม่ทำลายพิธีดั้งเดิม อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์อย่างเป็นระบบต่อไป

ดังนั้นก่อนที่จะลงมือดำเนินการอนุรักษ์พิธีกรรม จำเป็นต้องสร้างกระบวนการของการศึกษาในมิติของชุมชน คือ การเข้าใจและเข้าถึงชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง จึงควรมีการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนให้เกิดความเข้าใจในชุมชนท้องถิ่น หรือระบบของชุมชนท้องถิ่นนั้น เป็นอย่างดีเสียก่อน ควรมีการวิเคราะห์สภาพการณ์ปัจจุบัน ลึกไปจนถึงประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการของกลุ่มชนในท้องถิ่น รายละเอียดของพิธีกรรมที่ได้ดกหล่นหายไปให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เสียก่อน โดยการวิเคราะห์นี้ควรทำร่วมกันกับท้องถิ่น ให้ท้องถิ่นเป็นผู้ค้นหาความเป็นตัวตนของตนเอง ค้นหาความต้องการและปัญหาที่แท้จริง ทั้งนี้เพื่อที่จะเชื่อมโยงเรื่องความรู้สึกของการเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วมในกระบวนการอนุรักษ์ ซึ่งผู้ที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว ควรเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำท้องถิ่น (อบจ. / อบต.) ผู้นำศาลเจ้า ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ชุมชนในท้องถิ่น เครือข่ายการอนุรักษ์ชุมชน และททท. ในการร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมเผยแพร่ ร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรต่าง ๆ เป็นต้น

กลไกที่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์พิธีกรรมอันมาจากเทศกาลในศาลเจ้า คือ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างความตระหนัก การได้รู้จักรากเหง้าของพิธีกรรมที่มีคุณค่าของตนเอง หรือคนในท้องถิ่น การสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งกระบวนการค้นหาจะเป็นกลไกให้คนในท้องถิ่นตระหนักและภาคภูมิใจในตนเองเมื่อได้รู้จักตนเองมากขึ้น ดังนั้นหากในพื้นที่วิจัยประสบผลสำเร็จในการอนุรักษ์พิธีกรรมจากเทศกาล พื้นที่ดังกล่าวจะกลายเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้สนใจและนักท่องเที่ยวได้ต่อไป อีกทั้งเป็นขุมพลังในสร้างสังคมอันน่าอยู่ ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม อันจะนำมาซึ่งความเข้าใจซึ่งกันและกันของคนในท้องถิ่น